

KRONIKA
ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO
33. letnik Ljubljana 1985 1. zvezek

- Draško Josipović:** Ob odkritju najdišč sileksov na Ljubljanskem barju — Stran 1
On the Occasion of some Silex Foundings on the Ljubljana Swamp
- Jože Curk:** Ob osemstoletnici trga Dravograd — Stran 5
The 800th Anniversary of the Dravograd Borough
- Ferdo Gestrin:** Kulturne povezave med slovenskimi in italijanskimi deželami do 18. stoletja — Stran 11
Cultural Relations Between Slovene and Italian Lands Until the 18th Century
- Dušan Kos — Marija Perko:** Gospodarske in socialne razmere na imenju Golnik (Gallenfels) sredi 18. stoletja — Stran 17
Economic and Social Circumstances on the Estate of Golnik in the Middle of the 18th Century
- Damjan Prelovšek:** Terezijanski Trst — primer habsburškega uradniškega urbanizma 18. stoletja — Stran 28
Theresian Triest — An Example of the Hapsburg Bureaucratic Town-planning in the 18th Century
- Janez J. Svajncer:** Slovenske vojne razglednice v prvi svetovni vojni — Stran 41
Slovene War Postcards in the First World War
- Jurij Perovšek:** Revolucionarne »občine« v Sloveniji v letih 1919—1920 — Stran 49
Revolutionary "Communities" in Slovenia in the Years 1919—1920
- Jožef Nemeth:** Oris razvoja Demokratične fronte Južnih Slovanov na Madžarskem — Stran 54
A Description of the Development of South Slavs' Democratic Front in Hungary
- Dokumenti in zapiski — Stran 58**
The Documents and Notes
- Stane Kumar:** Vojaške železnice na Slovenskem — Stran 58
The Military Railways in Slovenia
- Vilko Novak:** Čaplovič je — Košič! — Stran 62
Čaplovič is — Košič!
- Maja Zvanut:** Delovanje deželne centrale za domovinsko varstvo za Kranjsko med I. svetovno vojno — priprave za vojni muzej — Stran 64
The Functioning of the Regional Centre of the Care and Preservation of Monuments in Carniola During the World War I — Arrangements for the War Museum
- Dušan Novak:** Maks Peterlin, telesnokulturni delavec, kamniški rojak — Stran 67
Maks Peterlin, the Organizer of Physical Training, the Native of Kamnik
- Iz starih fotografskih albumov — Stran 71**
Photos from old Albums
- Mirko Kambič:** Milan Klemenčič kot fotograf — Stran 71
Milan Klemenčič as a Photographer
- Janez Cvirn:** Velika povodenj v Celju leta 1901 — Stran 76
The Great Flood in Celje in 1901
- Nove publikacije — Stran 81**
New Publications

Ureja uredniški odbor. Glavni urednik dr. Peter Vodopivec, odgovorni urednik Marjan Drnovšek. Tehnični urednik Marko Stuhec. Oblikovalec Julijan Miklavčič
Izdaja Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino. Sofinancirata Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije. — Tiska tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani. — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 12. — Tekoči račun: 50101-678-49040 (Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana — za »Kroniko«). Letna naročnina je 500 din za posamezne naročnike, 800 din za ustanove, posamezna številka 300 din, naklada 880 izvodov

OB ODKRITJU NAJDIŠČ SILEKSOV NA LJUBLJANSKEM BARJU

DRAŠKO JOSIPOVIČ

Organizirana arheološka izkopavanja tečejo na Ljubljanskem barju, na bolj ali manj močvirni pokrajini med Škofljico in Vrhniko ter med Krimom in Ljubljano, z manjšimi presledki vse od leta 1875. Takrat so na ledini Kepje ob Ižanski cesti pri današnjem Igu izkopali ostanke visoko razvite bakrenodobne koliščarske naselbine. Odkritje je bilo brez dvoma pomembno v širšem evropskem prostoru in je odmevno vplivalo na arheološka raziskovanja v Vzhodnih Alpah in na Balkanu. Ljubljansko barje je tako postalo kar nekakšen sinonim, pod katerim si predstavljamo prav naselja na koleh. Vendar pa je na tem prostoru življenje bujno utripalo tudi v mlajših arheoloških obdobjih, skoraj kontinuirano od bronaste dobe mimo posebej živahnega antičnega obdobja vse do prihoda Slovanov.

Danes je na Barju registriranih že več kot sto najdišč, ki nedvomno predstavljajo enega največjih arheoloških kompleksov v Sloveniji.¹ Za nas posebno zanimiva je skupina desetih najdišč na trdini, ki so bila odkrita pri arheološki topografiji v letih 1974—1981. Skupno vsem tem najdiščem je izredna množina drobnih, skoraj mikrolitskih orodij iz sileksa in razbitih, deloma fosiliziranih kosti. Po trenutnih domnevah naj bi bila večina teh najdišč predneolitske starosti.² Še starejša dokaza o prisotnosti človeka v paleolitiku na področju Ljubljanskega barja sta dva. Prvi je bil odkrit leta 1905. To je danes žal izgubljena slučajna najdba z Vrhnike, s področja nekdanje Petričeve opekarne. Po opisu je imela najdena odlomljena leva rogovila severnega jelena (*Rangifer tarandus*) na zu-

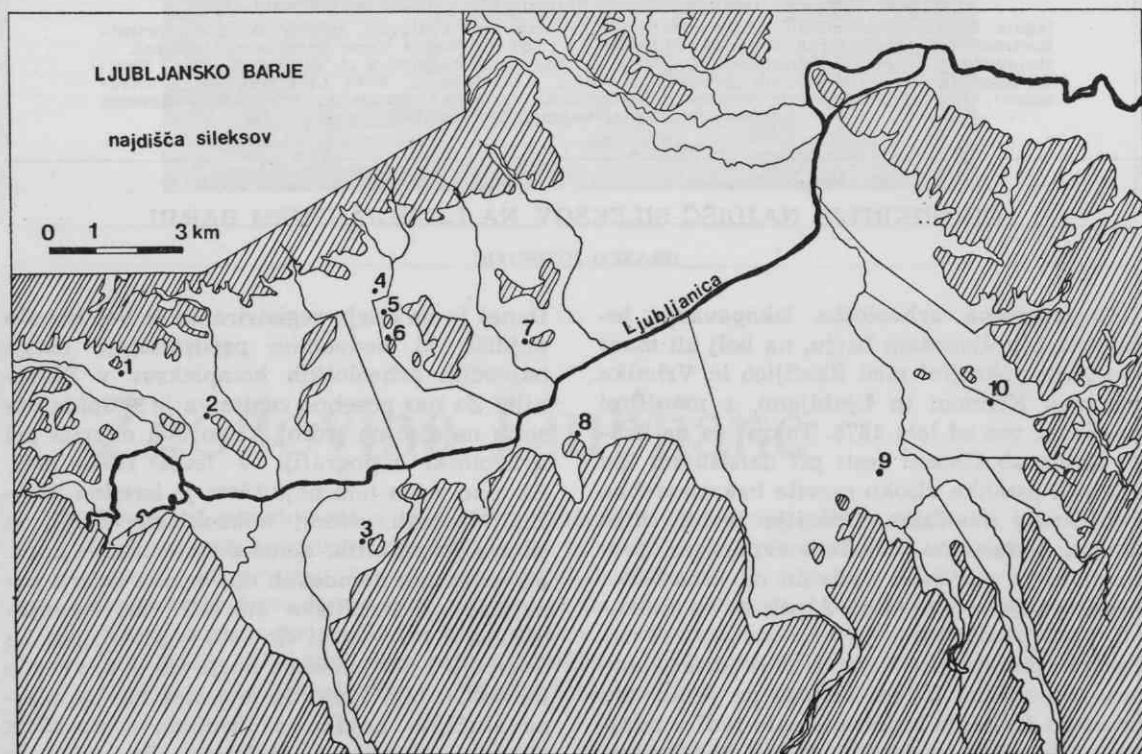

70 2465/86

nanji strani vreze in zareze, ki so jih pripisali paleolitskemu človeku.³ Najdba je danes opredeljena kot tardigravettien (kljub pomanjkanju nekaterih argumentov, saj dejstvo, da rogovi pripada severnemu jelenu, ki se v Sloveniji pojavi šele v času viška würma III — pred okoli 20.000 leti, ni dovolj. Za to oceno je važna trditev S. Brodarja, ki pravi, da je treba računati s končnim obdobjem würma, ko je klima postala najostrejša in je na Barju prevladovala tundra).⁴ Zaradi skromnih podatkov, ki so na razpolago, ni več mogoče ugotoviti, ali so bili vrezi na rogovi samo tehnične narave (npr. postopek pri izdelavi šil, igel in drugih predmetov) ali pa so predstavljali ornamentiko, oziroma nefiguralno umetniško manifestacijo lovca na severne jelene.⁵ Drugi dokaz je le posreden. To je pričevanje enega izmed udeležencev ekskurzije, ki jo je v naše kraje vodil veliki češki raziskovalec paleolitika prof. Karel Absolon. On je uporabljal karto, na kateri je bilo z rdečim svinčnikom označeno najdišče na terasi, severno od ceste Ljubljana—Vrhnika, mogoče nekje v okolici Brezovice. Ta skromni podatek komaj dopušča možnost natančne lokacije, vendar pa je pomemben že zaradi dejstva, da je najdišča iz stare kamene dobe izredno težko odkriti.⁶ Po tem

uvodu se vrnimo k že omenjenim najdiščem sileksov. Obravnavam jih po abecednem redu ledinskih imen, v oklepaju dodajam ime najbližjega naselja, temu sledi rimska številka arheološke regije in arabska številka nekdanje občine (= arheološki sektor), sledi ime današnje občine po načinu, ki je zapisan v Arheoloških najdiščih Slovenije (1975) ter še enkrat predstavljen v Varstvu spomenikov 22, 1979, 258 zgoraj. Literaturo za vsako najdišče navajam sproti. Izpuščam parcelne številke katastrskih občin, izris iz katastrske kopije in risbe gradiva. To naj ostane za monografsko predstavitev vsakega najdišča posebej v prihodnosti, ko bo najbrž znanih še več podatkov in bodo rezultati seveda delno spremenjeni. Tako za zdaj tudi ne presegam okvira kratke topografske predstavitve najdišč.

Bluše (Plešivica, VIII, 3, Lj. Vič—Rudnik). To je manjši osamelec ob cesti Log—Plešivica. Najdišče leži na severovzhodnem vznožju hrička pod cesto in je bilo odkrito maja 1981. Najbrž je delno uničeno zaradi bližine ceste in zaradi kmetije s pripadajočimi gospodarskimi poslopji. Kamena industrija je zaenkrat številčno in tipološko precej skromna; izkopavanj oziroma sondiranj še ni bilo. Najdbe hrani Inštitut za arheologijo pri ZRC

Najdišča sileksov na prostoru Ljubljanskega barja, stanje novembra 1983: 1. Goričica pri Mali Ligojni, 2. Pod njivo pri Blatni Brezovici, 3. Za hribom pri Goričici, 4. Bluše, 5. Vrbičev hribec, 6. Zamedvedica, 7. Dobčeniča pri Vnanjih goricah, 8. Sv. Lovrenc pri Jezeru, 9. Gmajna in Kanale pri Igu, 10. Breg pri Skofljici

— SAZU, Ljubljana (v nadaljnjem tekstu IZA SAZU). Lit.: I. Turk, Varstvo spomenikov 24, 1982, 131.

Breg (Škofljica, VIII, 35, Lj. Vič—Rudnik). Breg pri Škofljici je ledinsko ime za majhen osamelec premera okoli 30 m, z relativno višino 2—3 m nad ostalim površjem. Leži približno 1 km vzhodno od Babne gorice in ca. 500 m jugozahodno od železniške postaje Škofljica, ob levem bregu prekopa Škofeljščice. Najdišče sva odkrila z D. Vugo novembra 1981 na obdelovalni površini na jugovzhodnem vznožju osamelca. Najbrž je poškodovano zaradi divjega odlagališča smeti na osrednjem delu osamelca. Med vsemi najdišči sileksov je zaradi tega z vidika spomeniškega varstva najbolj ogroženo! V letih 1981—82 je bilo pobranih blizu tisoč kosov sileksov, med katerimi so tudi tipološko definirani artefakti: različna praskala, klinice s hrbtom in celo geometrijski primerki, značilni za mezolitik. Večino materiala predstavljajo ostanki jeder, razbitine in odkruški, ki so odletavali pri izdelovanju artefaktov. Na površini je bilo najdenih poleg delno fosiliziranih in ožganih kosti tudi nekaj kosov lončenine tipa Resnik, kar daje slutiti na večplastnost najdišča. Od 3. do 5. 11. 1983 je Katedra za kvartarologijo pri FNT, Ljubljana, izvedla poskusno izkopavanje, ki je dalo presenetljive rezultate. Izkopani so bili številni sileksi (orodja večinoma nakazujejo mezolitski habitus), 5 koščenih šil in osteološki ostanki favne (neobjavljeno). Breg je po številu sileksov trenutno najbogatejše najdišče na Barju. Površinsko nabran material hrani IZA SAZU, gradivo in dokumentacijo z izkopavanj pa Katedra za kvartarologijo. Lit.: D. Josipović, Varstvo spomenikov 25, 1983, 187.

Dobčenica (Vnanje gorice, VIII, 3, Lj. Vič—Rudnik). Maja 1981 je D. Vuga na severozahodnem vznožju osamelca Dobčenica, ki leži med Vnanjimi in Notranjimi goricami, na sveže preorani njivi odkril novo najdišče kamene industrije. Silekse hrani IZA SAZU (neobjavljeno).

Gmajna in Kanale (Ig, VIII, 11, Lj. Vič—Rudnik). Gmajna je ledina na severovzhodnem robu Iškega vršaja na vzhodni strani Ižanske ceste. Najdišče so odkrili leta 1974. V nekaj letih so našli pestro kameno industrijo, koliščarsko keramiko, bronasto sulično ost iz obdobja kulture žarnih grobišč ter tri železne rimske podkve. Na zahodni strani Ižanske ceste so na ledini z imenom Kanale leta 1975 in 1978 prav tako dobili orodja iz sileksa. Obe ledini najbrž sestavljata eno najdišče, katerega je Ižanska cesta razdelila na

dva dela. Silekse hrani IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Varstvo spomenikov 22, 1979, 273; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 141.

Goričica (Mala Ligojna, VIII, 43, Vrhnika). V novembru 1981 sva z D. Vugo na južnem vznožju osamelca Goričica pri Mali Ligojni našla na ježi slabo opazne terase več sileksov z znaki obdelave. Keramike tudi pri kasnejših ogledih nismo zasledili. Najdbe hrani IZA SAZU. Lit.: D. Josipović, Varstvo spomenikov 25, 1983, 185.

Pod njivo (Blatna Brezovica, VIII, 43, Vrhnika). Aprila 1977 je D. Vuga na severozahodnem vznožju osamelca na površju njiv (ledina Pod njivo) odkril številne odbitke in bronastodobno keramiko. Kamena industrija je sicer precej številna, tipološko definiranih orodij pa je presenetljivo malo. Silekse hrani IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Varstvo spomenikov 22, 1979, 258; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 139.

Sv. Lovrenc (Jezero, VIII, 25, Lj. Vič—Rudnik) je 329 m visok hrib severno od vasi Jezero pod Krimom. Aprila 1979 so na severovzhodnem vznožju osamelca našli precej številno kameno industrijo (praskalca, strgalca, pa tudi pušične konice, ki časovno in tipološko spadajo že v eneolitik). Na južnih pobočjih osamelca so kasneje našli še črepinje posod iz starejše železne dobe. Gradivo hrani IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Situla 20 do 21, 1980, 199 ss; D. Vuga, Varstvo spomenikov 23, 1981, 199; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 141.

Vrbičev hribec (Plešivica, VIII, 3, Lj. Vič—Rudnik) je večji osamelec južno od Bluš in zahodno od Plešivice. Številno kameno industrijo so novembra 1976 odkrili na terasi ob severnem vznožju. 19. 5. 1983 so sodelavci IZA SAZU na najdišču sondirali v zelo omejenem obsegu. V treh plasteh odkrita orodja in odbitki se med seboj bistveno ne ločijo. Odkrito je bilo tudi nekaj difuzno razpršenega oglja ter precej fosiliziranih kosti. Neobjavljeno gradivo in dokumentacijo hrani IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Varstvo spomenikov 21, 1977, 192 s; D. Vuga, Varstvo spomenikov 22, 1979, 274; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 132; D. Vuga, Ljubljansko barje v arheoloških obdobjih. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 118 (1982) 4, sl. 3; I. Turk, Varstvo spomenikov 26, 1984 (v tisku).

Za hribom (Goričica pod Krimom, VIII, 25, Lj. Vič—Rudnik). Leta 1977 so na ledini Za hribom na severozahodnem vznožju osamelca Goričica pri vasi z istim imenom od-

Osamelec Zamedvedica
pri Plešivici

krili neobdelane silekse in podrobneje neopredeljene črepe prazgodovinskih posod. Material je na IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Ljubljansko barje. Pionir 32/2, 1977/1978 (priloga Pionirjev arheološki vodnik) 10, karta št. 16; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 160.

Zamedvedica (Plešivica, VIII, 3, Lj. Vič-Rudnik) je osamelec južno od Vrbičevega hribca in zahodno od Plešivice. Aprila 1976 so na manjšem pomolu na severni strani osamelca odkrili številne odbitke in orodja pa tudi koliščarskodobno keramiko. Gradivo hrani IZA SAZU. Lit.: D. Vuga, Varstvo spomenikov 21, 1977, 193; I. Turk, D. Vuga, Varstvo spomenikov 24, 1982, 132; D. Vuga, I. Turk, Arheološki vestnik 34, 1983 (v tisku).

Število najdišč kamenih orodij najbrž še ni dokončno. Veliko je še »sumljivih« teras okoli osamelcev, ki se kot otoki dvigajo iz ravnine, duhove buri tudi domnevno »Abolonovo najdišče« pri Brezovici (cf. M. Brodar, o. c., 196). Znani sta tudi že dve novi potencialni točki, na katerih pa najdbe še niso bile odkrite. To je v prvi vrsti griček *Bičevje* v barju med Brezovico in Vnanjimi goricami.⁷ Drugo najdišče bi bil lahko *Ajdovček* pri Iški Loki. To je do 2 m visoka vzbočina nepravilnega tlorisa, ki leži 40 m vzhodno od struge Ižice in je daleč naokoli edina krpa trdine.⁸ Seveda sedaj ne smemo trditi, da vsa navedena najdišča pripadajo paleolitiku oziroma mezolitiku. Že naključne površinske najdbe nas opozarjajo na

večplastnost najdišč (npr. eneolitske puščične konice s Sv. Lovrenca pri Jezeru, keramika pri Blatni Brezovici, na Zamedvedici itd.). Zato bo v prihodnosti na terenu (in v kabinetu) nujno tesno sodelovanje vseh, ki se ukvarjajo s predkovinskimi obdobji v Sloveniji. To še toliko bolj, ker leže vsa najdišča tako rekoč na pragu Ljubljane (kjer so tudi vse vodilne slovenske arheološke ustanove, ki se ukvarjajo s tem problemom), tako da stroški terenskih raziskav morda ne bodo previsoki. Pri topografiji naključno pobranega gradiva je že sedaj toliko, da njegova obdelava zahteva izredno resen pristop in po možnosti teamsko delo! Vseh deset najdišč bi lahko (za zdaj z nekaj rezerve) označili za naselbinske postaje. Seveda bodo to domnevo dokončno potrdila ali pa ovrgla le obsežnejša, zaradi množice mikrolitov zelo natančna izkopavanja, tudi s sejanjem in z izpiranjem sedimentov ter s primerno organizirano ekipo. V prvi fazi so se dela (topografska sondiranja) že začela, npr. na Vrbičevem hribcu ter na Bregu pri Škofljici in z veliko optimizma upamo, da se bodo v prihodnosti uspešno nadaljevala. Za zaključek lahko strnemo, da je odkritje najdišč sileksov nedvomno izredno pomembno. Po trenutnih znamenjih sodeč bodo nekatera najdišča vsaj deloma zapolnila veliko časovno vrzel v naselitveni zgodovini Ljubljanskega barja — med najdbo z Vrhniške (cca 20.000 pr. n. št.) in med doslej najstarejšo koliščarsko naselbino ob potoku Resnik pri Igu (okoli 2300 let pr. n. št.).

OPOMBE

1. Cf. T. Bregant, M. Jerman, M. Slabe, D. Vuga, Varovanje arheoloških terenskih spomenikov Ljubljanskega barja. Arheološka zaščitna raziskovanja na Ljubljanskem barju v letu 1979 (1980) 11 ss. — 2. Takega mnenja je I. Turk (Varstvo spomenikov 24, 1982, 131), eden od odkriteljev jim pripisuje celo starost več kot 7000 let (D. Vuga, Ljubljansko barje v arheoloških obdobjih. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 118 [1982] 9). Na nekaterih najdiščih so bili odkriti tudi sledovi mlajših poselitev. — 3. Cf. V. Hilber, Ein Renngeviß aus Ober-Lai-bach in Krain. Mitteilungen der Anthropologi-

schen Gesellschaft in Wien 36, 1906, 163 ss. — 4. Cf. S. Brodar, Ledenodobni človek na ljubljanskih tleh. Zgodovina Ljubljane 1 (1955) 225. — 5. Kot meni F. Osole, Gravettijski kulturni kompleks u Sloveniji. Praistorija jugoslovenskih zemalja 1 (1979) 185 s. — 6. Cf. M. Brodar, Brezovica pri Ljubljani? Varstvo spomenikov 23, 1981, 195 s. 7. Cf. D. Vuga, Brezovica, Varstvo spomenikov 22, 1979, 341. — 8. Vendar pa za Ajdovček (= Ajdovšček) domnevajo, da časovno pripada prehodu pozne rimske dobe v zgodnji srednji vek, cf. D. Vuga, Topografski izsledki na Ljubljanskem barju v letu 1979. Arheološka zaščitna raziskovanja na Ljubljanskem barju v letu 1979 (1980) 129 s.

OB OSEMSTOLETNICI TRGA DRAVOGRADA

JOŽE CURK

V Sloveniji je le malo krajev, ki se lahko ponašajo s tako starim trškim statusom kot Dravograd, ki ga odlikuje izredna prometna lega na stičišču treh dolin Dravske, Mislinjske in Mežiške ter s tem mnogih prometnih smeri rečnih, cestnih in železniških. Najprej je tu Drava s pritokoma Mežo in Mislinjo, ki je vsaj od 12. stoletja dalje služila kot vodna pot proti vzhodu, in potem so tu ceste. V antiki je sicer obdravska cesta Betnava—Ruše—Dravograd—Labotska dolina gotovo potekala preko trškega ozemlja, toda cesta Celje—Vitanje—Stari trg—Prevalje—Podjuna je uporabljala Hotuljsko podolje in zato na naš kraj ni vplivala. Zgodnji srednji vek je antične ceste zanemaril, madžarska zasedba jugovzhodnega slovenskega ozemlja pa jih je pretrgala. Zaradi majhnega prometa ni na začetku 12. stoletja še nič kazalo na skorajšen vzpon kraja. Vzrok zanj je iskati v predstaviti stare rimske cestne trase s Hotuljskega podolja v spodnjo Mislinjsko dolino, kar se je moralo zgoditi po izumrtju Ažvinov okoli leta 1135, ko je postal lastnik doline Bernard Spanheimski in za njim Traungavi. Lokacija kraja je postala nenadoma zanimiva. To je hitro ugotovil njegov fevdni posestnik in preko Lebenauov spanheimski sorodnik Ortolf Trušenjski (1147—1170), ki je v kraju že pred njegovo prvo omembo leta 1161 postavil grad, ki sta se mu v naslednjih letih pridružila lastniška cerkev in mostova čez Dravo in Mežo, s čimer je ustvaril cestno križišče, ki je pogojilo njegov na-

daljnji razvoj. Kraj se okoli leta 1185, ko so Trušenjski stopili v fevdno razmerje s šentpavelskim benediktinskim samostanom, omejnja kot trg z dvema domcema (areas), mostom in mitnino, zatrdno dokumentirano leta 1239. Trušenjski, ki so po moški liniji izumrli leta 1261, so od okoli leta 1185 dalje nastopali kot samostanski fevdniki s predikatom Dravograjski. Njim so v enakem svojstvu sledili Pfannbergi, Vovbrški in Hohenlohe, dokler ni gospostva leta 1304 dobil koroški vojvoda Henrik Goriško-Tirolski, ki je postal leta 1308 njegov pravi lastnik. Leta 1311 ga je zastavil in leta 1330 dal v fevd Auffensteinom. Po njihovem upor leta 1368 so ga dobili Stubenbergi ter za njimi leta 1375 Liechtensteini in leta 1387 Celjani. Po njih izumrtju so ga zopet prevzeli deželni knezi, od leta 1335 Habsburžani. Ti so ga upravljali s pomočjo oskrbnikov, od leta 1548 zastavnikov, dokler ga niso leta 1613 prodali krški škofiji, od katere ga je leta 1628 kupil in naslednje leto prevzel šentpavelski samostan. Samostansko posest so vodili upravniki, ki so skrbeli za pobiranje davkov, mitnine in brodnine ter za sodstvo razen krvnega. Po ukinitvi samostana leta 1782 je gosposčino upravljal kameralni verski sklad s pomočjo posebne pisarne. Kot lastnika sta mu sledila grof Alojz Khuenburg (1823—1838) in gospod David Dumreicher (1838—1846) ki je sedež gosposčine že prvo leto preselil iz zgornjega gradu na Grajskem griču v spodnjega v trgu, nato je zgornji hitro propadel. Danes so od